

Forfatter: Heiberg, Johan Ludvig

Titel: Nye digte - 1841

Citation: Heiberg, Johan Ludvig: "Nye digte - 1841", i Heiberg, Johan Ludvig: *Nye digte - 1841*, udg. af Klaus P. Mortensen , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, cop. 1990, s. 143. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-heibergjl05val-shoot-idm140194652606672/facsimile.pdf> (tilgået 24. april 2024)

Anvendt udgave: Nye digte - 1841

kaldes Kritik; alt andet er kun en løs og vilkaarlig Raisonneren» (III s. 202).

Dermed er Heiberg fremme ved hovedsagen: fremlæggelsen af grundlaget for en egentlig litterær kritik. Hans vigtigste værktøj er den særlige hegelske dialektiske logik. For Heiberg er den enkelte genre både en afsluttet helhed og et led i en mere omfattende dialektisk proces, som fører mod stadig højere former fra udgangspunktet i »det Umiddelbare« til dets negation i »det Reflecterede«, som så igen afføder »Eenheden af begge (eller det Speculative)«. Men hermed er processen ikke afsluttet, Hegels dialektik er dynamisk, for »ethvert Led i Treheden lader sig udvikle til en ny Trehed (...) og saaledes i det Uendelige« (III s. 227 og s. 280).

Overført på de tre hovedgenrer er det lyriske da poesiens umiddelbare fremtrædelsesform, det episke den middelbare og det dramatiske endelig enheden og forvandlingen af de to foregående. Af denne grundlæggende genretriade afleder Heiberg nu sit genresystem, hvis yderste og mest udviklede forgreninger udgøres af den universelle komedies tre former: den umiddelbare lyriske komedie, den middelbare episke (musikalske) komedie – som igen deler sig i tre, hvis højeste form er syngespillet, operetten og vaudevillen – og endelig enheden: det lyriske drama, sådan som det findes i spanieren Calderóns skuespil (som Heiberg for øvrigt selv havde skrevet disputats om helt tilbage i 1817). Der var – næsten – ingen grænser for hvad Hegel kunne bringe på plads og i orden.

Kulturpolitikeren

Heibergs suveræne sejr i polemikken med Oehlenschläger var et stykke gedigent akademisk håndværk, men også et nyt bevis på hans tæft, hans praktiske forståelse for teatrets og publikums behov. Og da han så i 1828 fik succes med det royale bestillingsarbejde, festspejlet *Elverhøj*, var banen klar. I december 1828 fik han fast ansættelse som teaterdigter og oversætter og kunne året efter føje professortitlen til sit kendte og efterhånden også frygtede navn.

Op gennem 1830'erne udfoldede Heiberg en omfattende virksomhed som dramatiker og oversætter på Det kongelige Theater og fik på den måde afgørende indflydelse på teatrets repertoirepolitik.

Dertil kom så rollen som kritiker og redaktør af *Flyveposten*, som han med store afbrydelser udgav helt frem til 1837, hvor den blev afløst af det kortlivede *Perseus*, 1837-38. Men derudover udøvede Heiberg også det filosofiske håndværk i den række af skrifter, han udsendte i forbindelse med sin stilling som docent ved den militære højskole fra 1830.

Alle disse forehavender var nok dikteret af økonomiske og karrieremæssige hensyn, men Heiberg havde også mere idealistiske motiver, som man med et moderne udtryk kunne kalde kulturpolitiske. Fundamentet for den heibergske kulturpolitik var filosofisk – inspirationen fra Hegel.

Sådan ser det ikke umiddelbart ud. Ganske vist hævder Heiberg i vaudevilleopsatsen, at digteren skal »undervise sine Tilhørere, berigtige deres Smag«, men han forestiller sig ikke, at dannelsen primært skal erhverves ad intellektuel vej. I sin artikel *Om vore nationale Forlystelser* fra *Flyveposten* Nr. 84-86, 1830 skriver Heiberg: »Man indbilder sig, at Smagen især skal uddannes ved æstetisk Læsning og Kunstnydelse; men der gives et langt simplere Middel dertil i hele Indretningen af det huuslige Liv« (VIII s. 480). Og så remser Heiberg eksempler op, som dækker alt fra møblering til ægteskabeligt samliv og børneopdragelse, kort sagt alt det elementære, som opfylder størstedelen af et menneskes liv. Hans pointe er den, at hvis hverdagslivet ikke gennemtrænges af den gode smag, og det vil i praksis sige: bevidst formning, så bliver vanerne, behovene, tingene et mål i sig selv, sådan at mennesket bliver stikkende i det rent materielle. Dermed er vejen for al højere åndelig virksomhed og udvikling blokeret. Litterær dannelse forudsætter – dannelse. For »det er det samme Skjønne, der gaer igjennem Alt, men har man ikke opfattet det i det daglige Liv, saa vil man endnu mindre forstaae det i den æsthetiske Idee-Verden« (VIII s. 480-481).

Dannelse er altså et spørgsmål om udvikling væk fra det uartikulerede, blot vanemæssige forhold til den elementære behovsverden frem mod stadigt dybere indsigt i den egentlige virkelighed bag ved den materielle. Og så er vi tilbage ved Hegel. Heiberg bestemmer filosofiens opgave som erkendelsen af den evige eller spekulative idé. Virkeligheden er ikke den konkrete foranderlige og forgængelige materielle verden, for »alt Endeligt ophæver sig selv (...) al Realitet er mere end Realitet« (X s. 198-199).

Johan Ludvig Hegel

Det kunne lyde som om tilværelsen er delt i to dele, men sådan forholder det sig ikke – ifølge Heiberg. For der findes en tredje dimension, hvor det adskilte føjes sammen, tankens verden – »den fælleds Basis baade for Naturens og Aandens forskjellige Skikkelse» (I s. 118). Denne tanke er ikke det tænkende menneskes tanke, men Guds: »Verden er Guds Aabenbaring i det Endelige» (I s. 500). »Virkeligheden er ikke Andet end Tankens egne Bestemmelser, der ere blevene aabenbare i det Udvortes» (I s. 501).

Når mennesket tænker, er det altså Guds tanke, der tænker sig selv, bliver sig selv bevidst – ikke mennesket, der med sin tankes kraft underlægger sig virkeligheden. Tanken er til *forud* for den, der tænker. Det, som mennesket erkender eller skaber, er derfor ikke nyt og originalt, men noget som allerede er til. »Kunst, Poesie, Religion, Philosophie, disse Former for Menneskehedens høieste Tanke, kunne ikke skjænke os noget egenlig Nyt (. . .), hvad de skjænke os, er vort Eget og Allerældste; de forøge ikke vor Eiendom, men de aabne vore Øine for Det, som vi allerede besidde» (I s. 391).

Det er det, der for eksempel kommer til udtryk i Heibergs påstand om, at genren er en objektiv størrelse. I den får Guds tanke, fornuften eller idéen konkret skikkelse. Er den enkelte genre således en bevidsthedsform, så er genresystemet udtryk for forskellige bevidsthedsformer og deres indbyrdes rangorden og på den måde en afspejling af den menneskelige ånds historiske udvikling. Den autoritet, Heiberg taler med som kritiker og digter, er derfor på én og samme tid kolossal og uendeligt ydmyg. Han har jo nok fundet genresystemet, men han har ikke fundet på det.

Som vi har set, så forløber menneskeåndens udvikling ifølge Hegel og Heiberg i triader, der føder stadigt nye triader. Udviklingen tegner sig altså ikke som en ret linje, men som en slags spiral. Guds tanke vender tilbage til sig selv på stadigt højere niveauer. I lyset af denne store, overindividuelle bevægelse skal det enkelte menneskes stræben og skaben ses. Det, som giver sig til kende i al menneskelig virksomhed, er en universel logik eller lovbestemthed, som hersker overalt i naturens og åndens verden – og som er til forud for alt andet. Den er »Evhighed, Uforgængelighed, Fornuft og Sandhed, og kun i den bestaar alt virkeligt Liv» (I s. 350). Følgen er, at al udvikling er